

FLORYSTYKA I SYSTEMATYKA ROŚLIN NACZYNIOWYCH

JANUSZ BOGDAN FALIŃSKI

Rezultaty badań nad florą Puszczy Białowieskiej cz. I — Ergebnisse von floristischen Untersuchungen in dem Białowieża-Urwald Teil I.

Wpłynęło 19. VI. 1963

W roku 1961 opublikowałem doniesienie pt. „Stan i organizacja badań nad florą Puszczy Białowieskiej“, zapowiadając w nim ukazywanie się w następnych latach krótkich komunikatów o postępie badań. Niniejsza notatka jest pierwszą z tej serii i przynosi listę gatunków nowych dla flory Puszczy Białowieskiej (wraz ze stanowiskami) oraz pierwsze stanowiska lokalnie rzadszych roślin, podanych już wcześniej z Puszczy Białowieskiej przez różnych autorów, ale bardzo ogólnikowo (por. J. B. Faliński 1961: 215). Większość zapisków dotyczących roślin synantropijnych pochodzi z obszaru Polany Białowieskiej i stanowi materiał zebrany przy okazji pracy pt. „Antropogeniczna roślinność Polany Białowieskiej i jej stosunek do naturalnej roślinności Puszczy Białowieskiej“. W związku z tym wykaz stanowisk z Polany Białowieskiej cytuję według przyjętego w tej pracy podziału na sektory (ryc. 1).

Gatunki nowe dla flory Puszczy Białowieskiej oznaczono wykrzyknikiem!.

Ophioglossaceae

!*Ophioglossum vulgatum* L. — Polana Białowieska, sektor 23, łąki z rzędu *Molinietalia*; Ndl. Browsk, na grobli w oddziale 192 D.

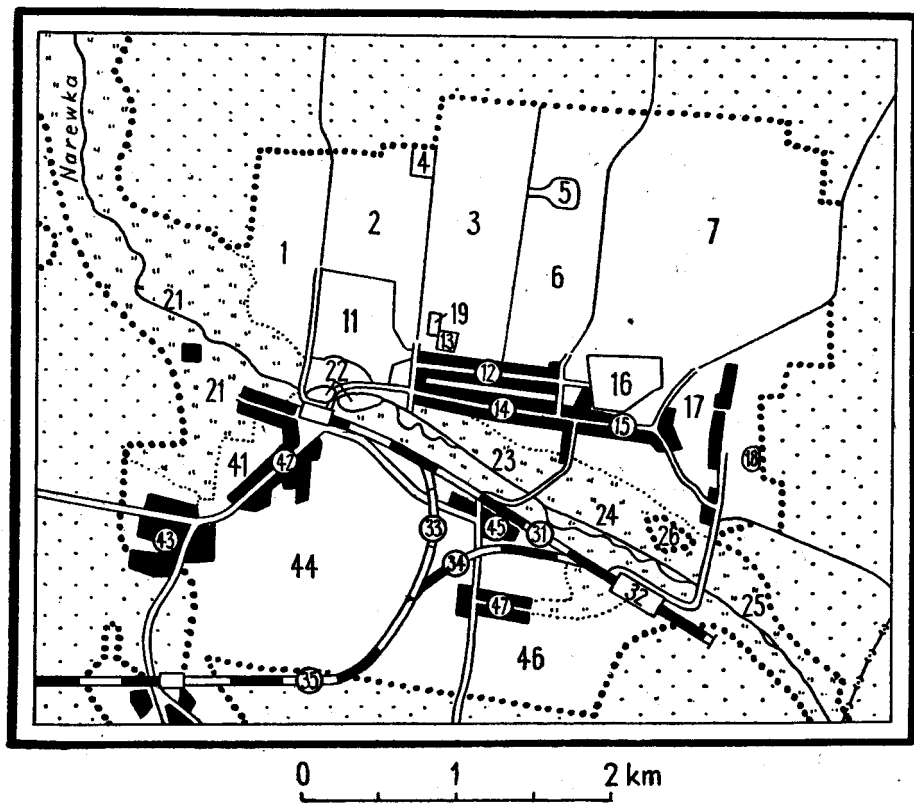
Salicaceae

!*Salix triandra* L. — Na aluwialach rzeki Narewki w dół od Kosego Mostu w obrębie lasów Nadleśnictwa Narewka i Browsk oraz w pobliżu wsi Narewka,

w zesp. *Salicetum albo-fragilis* Tx. (1948) 1955 i w *Salicetum triandro-viminalis* Lohm 1952 wraz z *Salix amygdalina*, *S. alba*, *S. viminalis*, *S. fragilis*.

!*Salix viminalis* L. — Razem z gatunkiem poprzednim.

Salix alba L. — Razem z *Salix triandra*.

Ryc. 1. Podział Polany Białowieżskiej na sektory. 1, 2, 3, 6, 7 — obszary pól w północnej części, oddzielone ważniejszymi drogami, 4 — glinianki i otoczenie cegielni polowej, 5 — śródpolna olszynka wraz z otaczającymi szuwarami, torfowiskami i łąkami, 11 — Park Pałacowy, 12 — Tropinka, 13 — cmentarz, 14 — Stoczek od Parku Pałacowego do ul. Mostowej włącznie, 15 — Stoczek od ul. Mostowej do Centurii, 16 — Park koło Technikum Leśnego (d. Dyrekcyjny), 17 — Osiedle Centuria i jego otoczenie, 18 — żwirownia, 19 — stadion sportowy, 21, 23, 24, 25 — dolina Narewki wraz z korytem rzeki, starorzeczami i łąkami; 22 — staw w Parku Pałacowym wraz z wyspami, 26 — torfowisko wysokie, 31, 32, 33, 34, 35 — nasypy kolejowe i przystanki, 41, 44, 46 — obszary pól w południowej części Polany, 42 — Zastawa, 43 — Krzyże, 45 — Podolany I, 47 — Podolany II

Fig. 1. Teilung in den Sektoren der Polana Białowieża (Białowieża: Äcker- und Dörfergebiet in der Mitte des Białowieża-Urwaldes). 1, 2, 3, 6, 7. Äckergebiete, 4. Lehmgruben und Feldziegelei, 5. Erlbruchwald, 11. Schlosspark, 12. Tropinka-Strasse, 13. Friedhof, 14, 15. Stoczek-Strasse, 16. Park des Forsttechnikums, 17. Ortschaft Centuria, 18. Kiesgrube, 19. Sportplatz, 21, 23, 24, 25. Narewka-Tal, 22. Teich in dem Schlosspark, 26. Hochmoor, 31—35. Bahnstrecken und Haltestellen, 41, 44, 46. Äckergebietes 42. Dorf Zastawa, 43. Dorf Krzyże, 45. Dorf Podolany I, 47. Dorf Podolany II

Ulmaceae

! *Ulmus suberosa* Moench. [non *U. campestris* L. var. *suberosa* C. Schm., non var. *suberosa* (Ehrh.) Gürke] — Krawędź doliny Narewki (prawy brzeg) na północnym skraju Puszczy Białowieskiej, wraz z licznymi gatunkami ciepłolubnymi.

Ten gatunek wiązu do niedawna był w polskiej literaturze botanicznej pomijany. Po raz pierwszy zwrócił uwagę na niego Mowszowicz (1956). Zdolność tworzenia się korka nie jest wyłączną cechą *Ulmus suberosa* Moench. Zjawisko to występuje również u pozostałych trzech gatunków rodzaju *Ulmus* w Polsce, a także u innych rodzajów (np. *Evonymus*). To zapewne spowodowało, że gatunek ten uchodził przez dłuższy czas uwagi naszych florystów. Jest to najczęściej krzew, bardzo rzadko niskie drzewo (do 3 m wysokie). Niemal symetryczna i stosunkowo drobna blaszka liściowa (na znanych mi okazach do 4 cm długa) różni go od innych gatunków rodzaju *Ulmus*. Liście i owoce są pozbawione czerwonych gruczołków, jakie spotykamy np. u *U. campestris* (s. str.). Największe stanowisko *U. suberosa* Moench. odkryłem w roku 1954 na lewym brzegu Pilicy, na stromej krawędzi przy przełomie rzeki, między Bąrkowicami a Barkowicami Mokrymi (pow. Piotrków Tryb.). Stanowisko to cytuje Mowszowicz (1956). W świetle spostrzeżeń, także z zachodniej Polski i NRD, wydaje się, że omawiany gatunek jest właściwy dla zbiorowisk ciepłolubnych zarośli (*Berberidion?*, *Prunion fruticosae?*). Podczas badań nad zbiorowiskami ze związku *Rubion subatlanticum* (rząd *Prunetalia*) także poszukiwano go na Równinie Kutnowskiej. Okazało się, że tam występuje wyłącznie *Ulmus campestris* L. (s. str.) var. *suberosa* (Ehrh.) Gürke i to tylko w zaroślach związanych genetycznie z grądami niskimi (*Quercus-Carpinetum stachyetosum* s. l.; Faliński J. B., Hryniewicz-Sudnik J., Fabiszewski J., 1963). Na Pojezierzu Mazurskim i Pobrzeżu Warmińskim *U. campestris* L. (s. str.) spotyka się wyłącznie w lasach łęgowych i niskich grądach. Natomiast na krawędziach dolin rzecznych, wysoko ponad strefą wielkiej wysokiej wody rzadko można spotkać *U. suberosa* Moench.

Polygonaceae

! *Rumex sanguineus* L. — BPN, oddz. 289 A w lesie jesionowym z *Carex remota* na skraju doliny rzeki Hwoźny; BPN oddz. 315 C w lesie jesionowym nad Orłówką, rzadko w *Quercus-Carpinetum corydaletosum*.

Chenopodiaceae

! *Kochia scoparia* Schrad. — Polana Białowieska, sektor 15, na śmietniku.

Amaranthaceae

! *Amaranthus ascendens* Lois. — Polana Białowieska, sektor 15, wyłącznie jako f. *microphyllus* G. Beck. w zbiorowisku *Urtico-Malvetum (neglectae)* (Kn. 1945) Lohm. 1950.

Portulaceae

!*Portulaca oleracea* L. — Polana Białowieska, sektor 14, między płotem a chodnikiem.

Berberidaceae

Berberis vulgaris L. — Nadl. Zwierzyniec, oddz. 449 D, w borze mieszanym.

Ranunculaceae

!*Ranunculus binatus* Kit. em. Jas. — Polana Białowieska, sektor 11, w zniekształconych fragmentach *Quercus-Carpinetum*.

!*Caltha cornuta* Sch. N. K. — Ndl. Starzyna, oddz. 540 B w dolinie rzeki Leśnej jako var. *latifolia* Beck., w *Carici elongatae-Alnetum* W. Koch 1926, *Hottonietum palustris* Tx. 1937, *Caricetum gracilis* Tx. 1937, wyjątkowo w *Circaealnetum* Oberd. 1953, np. BPN oddz. 314.

Papaveraceae

Papaver rhoeas L. — Wewnątrz kompleksu leśnego bardzo rzadko: Polana Białowieska sektor 3 w zesp. *Bromus secalinus-Consolida regalis* (Denissow 1930) Tx. et Prsg. 1950. Bardzo często na zachodnich peryferiach Puszczy, np. Orla, w tym samym zbiorowisku.

Cruciferae

!*Barbarea arcuata* Rchb. — Polana Białowieska, sektory 3, 4, 11 w *Leersio-Bidentetum* (W. Koch) Poli et J. Tx. 1960, zesp. *Rumex crispus-Alopecurus geniculatus* Tx. (1937) 1950, *Erysimo-Melilotetum* Faliński 1962 mscr.

!*Lepidium densiflorum* Schrad. — Polana Białowieska, sektor 17, w zbiorowiskach ruderalnych.

Crassulaceae

Sedum maximum Sut. — Rzadka roślina w granicach Puszczy Białowieskiej; Ndl. Leśna oddz. 491 B na skarpie przydrożnej w borze mieszanym.

Papilionaceae

Lotus uliginosus Schk. — Polana Białowieska, sektor 21, łąki z rzędu *Molinietalia*. Na obecność tego gatunku na łąkach białowieskich zwrócił po raz pierwszy uwagę Zimny (1962).

Oenotheraceae

Epilobium adenocaulon Hausskn. — Nadl. Starzyna, oddz. 632 na porębie.
Circaea intermedia Ehrh. — BPN oddz. 314, w lesie łęgowym wzdłuż Orłówki.

Oxalidaceae

! *Oxalis stricta* L. — Polana Białowieska, sektory 11, 14, 42, w zesp. *Panicum crus-galli-Spergula arvensis* (Krusem. et Vlieger 1939) Tx. 1950 oraz w *Tanacetum-Artemisietum* Br.-Bl. (1931) 1940.

Convolvulaceae

Calystegia sepium (L.) R. Br. — Ndl. Browśk, oddz. 62, w *Salicetum triandroviminalis* Lohm. 1952, na prawym brzegu Narewki.

Boraginaceae

! *Pulmonaria mollissima* Kern. — Ndl. Starzyna, oddz. 632 A, w borze mieszanym wraz z licznymi gatunkami ciepłolubnymi. W świetle ostatniego opracowania Pawłowskiego (1962), stanowisko z Puszczy Białowieskiej jest najbardziej północnym stanowiskiem tego gatunku.

! *Myosotis silvatica* (Ehrh.) Hoffm. — Polana Białowieska, sektor 11, w zniekształconych fragmentach *Quercus-Carpinetum*. Zdaje się zawleczonea. Poza parkiem pałacowym dotychczas nie obserwowana.

Scrophulariaceae

Scrophularia alata Gilib. — Polana Białowieska, sektor 22 w *Filipendulo-Geranietum* W. Koch. 1926.

! *Verbascum phoeniceum* L. — Polana Białowieska, sektor 31, w *Echio-Melilotetum* Tx. 1942, na nasypie kolejowym. Pojawiła się w roku 1960. Gatunek ten przywędrował do Białowięży prawdopodobnie wzdłuż linii kolejowej ze swoich naturalnych stanowisk nad Bugiem (Celiński 1954, 1961). Liczne stanowiska pośrednie, odkryte przez autora niniejszej notatki (ryc. 2) zdają się tego dowodzić.

! *Veronica opaca* Fr. — Polana Białowieska, sektor 14, w uprawach okopowych.

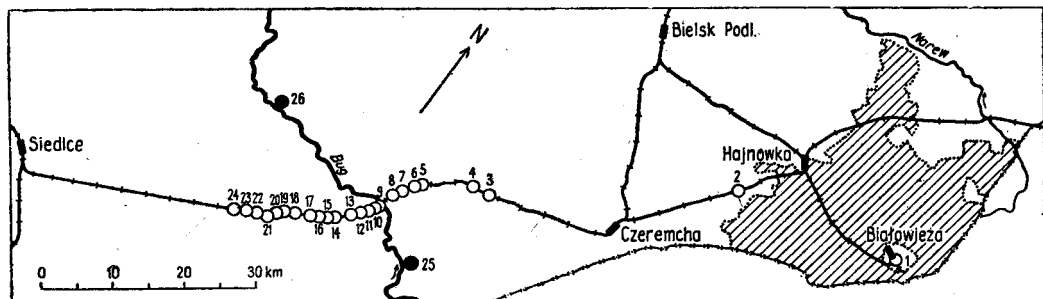
Labiatae

! *Mentha niliaca* Jacq. — Polana Białowieska, sektory 11, 14 w *Tanacetum-Artemisietum* Br.-Bl. (1931) 1940, przeważnie pod płotami; chyba zdziczała z uprawy, ale aktualnie nie uprawiana.

Salvia pratensis L. — Polana Białowieska, sektor 11 w *Arrhenatheretum medio-europaeum* (Br.-Bl. 1919) Oberd. 1952.

Plantaginaceae

!*Plantago pauciflora* Gilib. — Polana Białowieska, pospolita w uprawach zbożowych, okopowych, lnu.

Ryc. 2. *Verbascum phoeniceum* L.: Wtórne stanowiska wzdłuż linii kolejowej Siedlce—Białowieża i naturalne stanowiska nad Bugiem. 1 — Białowieża, 2 — Stanowisko między Orzeszkowem a Witowem, 3—24 — Stanowiska między stacją Nurzec a Niemojkami, 25 — Mielnik nad Bugiem (Celiński 1954, 1961), 26 — Drohiczyń nad Bugiem (Celiński 1961)

Fig. 2. *Verbascum phoeniceum* L.: Sekundäre Fundorte entlang der Bahnstrecke Siedlce—Białowieża und die natürlichen Fundorte am Fluss Bug. 1. Białowieża, 2. Fundort zwischen Orzeszkowo und Witowo, 3—24. Fundorte zwischen den Haltestellen: Nurzec und Niemojki, 25. Mielnik/Bug (nach Celiński 1954, 1961), 26. Drohiczyń/Bug (nach Celiński 1961)

Rubiaceae

!*Galium spurium* L. var. *echinospermum* (Wallr.) Hay (= *G. Vaillanti* DC.) — Pospolita w zesp. *Bromus secalinus-Consolida regalis* (Denissow 1930) Tx. et Prsg. 1950 i w *Spergulo-Lolietum remoti* Rothm. 1944; nie była dotychczas z Puszczy Białowieskiej podawana.

Compositae

Erigeron ramosus (Walt.) B. S. B. — Jako *Stennactis annua* podawana była ta roślina przez Paczoskiego (1930) z Chwojnika na wschodnim krańcu Puszczy Białowieskiej. W roku 1960 obserwowałem ją po raz pierwszy na Polanie Białowieskiej (sektory 11 i 16) w nielicznych okazach. W roku 1961 miała już trzy stanowiska w Parku Pałacowym i na cmentarzu. W roku 1962 w związku z rozwożeniem gruzu z ruin dawnego pałacu rozprzestrzeniła się po obrzeżach stawu, na Zastawie, a zwłaszcza w samym parku pałacowym, gdzie posiada już kilkadziesiąt stanowisk (Faliński 1963).

! *Rudbeckia laciniata* L. — Ndl. Leśna oddz. 438 i 462, na nasypie kolejki leśnej, prowadzącej przez las łągowy.

! *Galinsoga quadriradiata* Ruiz et Pav. — Polana Białowieska, sektor 16, na śmietniku. Na polach jeszcze jej brak.

! *Petasites officinalis* Moench. — Polana Białowieska, sektory 1, 11, w zesp. *Aegopodio-Petasitetum hybridi* Tx. 1947.

Potamogetonaceae

Potamogeton obtusifolius Mert. ex Koch. — Polana Białowieska, sektory 3, 22, 23 w zesp. *Sparganio-Ranunculetum (fluitantis)* W. Koch 1926.

Potamogeton mucronatus Schrad. — Polana Białowieska, sektory 22, 23, razem z gatunkiem poprzednim.

Potamogeton filiformis Pers. — Polana Białowieska, sektor 22, razem z *P. mucronatus*.

Cyperaceae

Blysmus compressus (L.) Panz. — Polana Białowieska, sektor 24, w zesp. *Blysmo-Juncetum* (Libbert 1932) Tx. 1950.

Gramineae

! *Lolium remotum* Schrk. — Polana Białowieska, sektor 1, wyłącznie w *Spergulo-Lolietum remoti* Rothm. 1944.

Setaria verticillata (L.) P. B. — Polana Białowieska, sektor 3, bardzo rzadko na śmietniku.

Agropyron caninum (L.) P. B. — Ndl. Browśki, oddz. 62, w *Salicetum triandroviminalis* Lohm. 1952, na aluwialach Narewki.

Poa Chaixii Vill. — Polana Białowieska, sektor 11, w zniekształconych fragmentach *Querco-Carpinetum*. Zdaje się zawleczona. W lasach ze związku *Alno-Padion* występuje zaś *Poa remota* Forsk., nieco do *P. Chaixii* podobna pokrojem, ale na pewno z nią nieidentyczna.

Orchidaceae

Orchis latifolia L. — Polana Białowieska, sektor 23, łąki z rzędu *Molinietalia*.

Sparganiaceae

Sparganium simplex Huds. — Ndl. Starzyna, oddz. 599 A — basen Topiło, bardzo pospolity gatunek w Narewce, jako var. *longissimum* Fries w zesp. *Sparganio-Ranunculetum fluitantis* W. Koch. 1926.

Z opublikowanej w roku 1961 (Faliński J. B., p. 215—216) listy gatunków podanych dla Białowieży ogólnikowo, można wykreślić poza podanymi wyżej, jeszcze następujące, pospolite rośliny, dla których dowodowe arkusze zielnikowe i notatki florystyczne już zebrano: *Agrimonia pilosa* Led., *Allium oleraceum* L., *Atriplex patulum* L., *Bromus tectorum* L., *C. Hudsonii* Bennet, *Dryopteris austriaca* (Jacq.) Woynar, *Elodea canadensis* Rich., *Epilobium Lamyi* F. Schultz, *Euphorbia cyparissias* L., *E. peplus* L., *Euphrasia stricta* Host., *Geranium pyrenaicum* L., *Gnaphalium luteoalbum* L., *Hierochloë odorata* (L.) Wahlb., *Juncus compressus* Jacq., *Lamium maculatum* L., *Leontodon autumnalis* L., *Lepidium ruderae* L., *Matricaria discoidea* DC., *Melilotus officinalis* (L.) Lam., *Polygonum amphibium* L., *P. mite* Schrk., *P. nodosum* Pers., *P. tomentosum* Schrk., *Potamogeton crispus* L., *Potentilla arenaria* Borkh., *P. reptans* L., *Rorippa amphibia* (L.) Bess., *Rumex confertus* Willd., *Viola arvensis* Murr., *Viola stagnina* Kit.

Dowodowe arkusze zielnikowe i notatki florystyczne, stanowiące podstawę niniejszej notatki, znajdują się w zbiorach Stacji Geobotanicznej UW w Białowieży.

Za liczne rady i wskazówki dziękuję uprzejmie panu prof. drowi W. Matuszkiewiczowi. Dziękuję także za sprawdzenie licznych oznaczeń panu prof. drowi J. Mowszowiczowi, pani dr L. Fagasiewicz i kol. dr R. Sowie.

Zakład Fitosocjologii Stosowanej UW Warszawa—Białowieża. Kierownik: prof. dr Władysław Matuszkiewicz

LITERATURA

1. Celiński F. 1954. Flora pontyjska w Mielniku nad Bugiem. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 10 (6): 21—27.
2. Celiński F. 1961. Materiały florystyczne z okolic Drohiczyzna i Mielnika nad Bugiem. *Fragm. Flor. et Geobot.* 7 (1): 81—89.
3. Faliński J. B. 1961. Stan i organizacja badań nad florą Puszczy Białowieskiej. *Wiad. Botan.* 5 (3): 207—223.
4. Faliński J. B. 1963. O niebezpieczeństwie synantropizacji biocenoz leśnych Białowieskiego Parku Narodowego. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 19 (3): 37—39.
5. Faliński J. B. (mscr). Antropogeniczna roślinność Polany Białowieskiej i jej stosunek do naturalnej roślinności Puszczy Białowieskiej.
6. Faliński J. B., Matuszkiewicz W., 1963. Der Urwald von Białowieża. W pracy zbiorowej pod red. W. Matuszkiewicza: *Excursion Internationale Phytosociologique en Pologne N-E. Materiały Zakł. Fitosocjologii Stosowanej UW*, Nr 2: 31—56. Warszawa—Białowieża.
7. Graebner P. fil. 1925. Beiträge zur Flora des Urwaldes von Bialowies. *Beitr. zur Naturdenkm.* 10 (3): 115—236.
8. Mowszowicz J. 1956. *Ulmus suberosa* Moench — wiaź korkowy w Polsce. *Roczn. Dendr.* 11: 355—359.
9. Paczoski J. 1930. *Lasy Białowieży*. Str. 575. PROP. Poznań.
10. Pawłowski B. 1962. *Annotationes de Pulmonariis*. *Acta Soc. Bot. Pol.* 31 (2): 229—238.
11. Wiśniewski T. 1923. Przyczynek do znajomości flory Puszczy Białowieskiej. *Białowieża* 2: 34—61. Warszawa.
12. Zimny H. 1962. Brodawkowanie korzeniowe niektórych gatunków roślin motylkowych w zbiorowiskach leśnych i łąkowych Białowieży. *Fragm. Flor. et Geobot.* 8 (2): 157—183.

ZUSAMMENFASSUNG

1. Die Arbeit enthält eine Aufzählung der für den Białowieża-Urwald neuer Gefäßpflanzenarten. Besonders interessant ist *Pulmonaria molissima* Kern., der am weitesten gegen Norden vorgeschobene Fundort. Andere Arten der natürlichen Gesellschaften sind: *Caltha cornuta* Sch. N. K., *Rumex sanguineus* L., *Salix triandra* L., *S. viminalis* L., *Ulmus suberosa* Moench.

2. Zahlreiche synanthropische Arten zum ersten Mal in dem Gebiete des Białowieża-Urwaldes notiert, nach den Untersuchungen von Wiśniewski (1923) und Graebner fil. (1925) gewiss erschienen haben (Faliński, Matuszkiewicz 1963).

3. Die Arbeit enthält auch erste Fundorte für die selteneren Arten, welche aus dem Białowieża-Urwald von einigen Verfassern sehr unbestimmt angegeben waren.

*Arbeitsstelle für Angewandte Vegetationskunde der Universität in Warszawa. Warszawa—Białowieża.
Leiter: Prof. Dr. Władysław Matuszkiewicz.*